

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри практики
англійської мови
Інституту іноземних мов
Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка*

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ТЕМАТИЧНОЇ МЕМУАРИСТИКИ

Сповідальне письменство конкретизує феноменальний зріз історичної пам'яті, хоча достовірність і поєднується з художнім домислом та суб'єктивним поцінуванням фактів. Постійно змінюючись та вдосконалюючись, мемуаристика відкриває митцеві широкий діапазон для втілення його творчих можливостей. Жанрова своєрідність тематичної мемуаристики (спогадова література) полягає в її настановах, що спрямовані на художньо-мистецькі узагальнення життєвих позицій «Я»-особи. Мемуаристика стала однією з провідних тенденцій літературного процесу сучасної доби.

Літературні мемуари характерні «понадтекстовими» оповідними співвіднесеннями з позалітературним довідком. Це суттєвий складник документальної літератури, що охоплює різні макрорівні художнього тексту, для якого властиві ознаки історичної та біографічної моделі відображення подієвих фактів.

Суттєвий внесок у розроблення мемуаристики зробили такі дослідники, як М. Блейзінг [14], Т. Гажа [1], О. Галич [2; 3], Л. Гінзбург [4], Г. Єлизаветіна [5], Т. Кулі [15], Ф. Лежен [16], Г. Мережинська [9], Дж. Оліні [17], О. Скаріна [11], А. Стоун [18], М. Федунь [13].

У літературному процесі кожної національної літератури мемуари відіграють суттєву роль. Вони покликані відтворити історичні реалії крізь призму суб'єктивної авторської характеристики. Літературна мемуаристика, за спостереженням Т. Гажі, «суб'єктивна за своєю природою, вона забезпечує можливість встановлення правди, осягнення об'єктивного змісту історії» [1, с. 2].

Звісно, жанрова неоднорідність документально-історичного тексту в іпостасі сповідальної прози зрима. Щоправда, жанрові особливості стосовно автобіографії, нарису, літературного портрета творять різну повноту інформації. У цьому аспекті дотичним є вибіркоче залучення окремих компонентів широкого прозового полотна, власне, роману в російській традиції. На це вказує Т. Єлизаветіна в роботі про російську мемуаристику як предмет літературознавчого дослідження [5].

Вагоме значення має процесуальність конкретного сенсу мемуарного характеру у культурному середовищі, що містить ідентифіковану маркованість. Н. Мажара зауважила: «Будь-який мемуарний твір можна розглядати як своєрідний діалог автора із самим собою, з читачем або ж з іншими творами, епохою, майбутнім» [8, с. 210].

Йдеться про літературний та життєвий контекст, що впливає на сповідальну оповідь у системі міжтекстових відношень. Завдяки їм відбувається оповідь, конкретизована у формі записок від імені автора про реальні події минулого. У цих подіях важлива присутність автора як учасника або очевидця, оскільки це визначає, за твердженням Ю. Коваліва, «високий ступінь достовірності» зображуваної подієвості [6, с. 26].

Кожен з елементів тематичної мемуаристики справляє вплив на її жанрову своєрідність, яка фіксується крізь призму особистісної оцінки. О. Галич слушно наголошує: «В основі мемуарної та біографічної літератури знаходиться суб'єктивне осмислення певних історичних подій чи життєвого шляху конкретно-історичної постації, здійснене в художній формі за законами людської пам'яті із залученням справжніх документів свого часу, глибоким співвіднесенням духовного досвіду автора з внутрішнім світом героїв, соціальною й психологічною природою їх учинків. Спогадам обов'язково притаманна суб'єктивність. Вони завжди звернені в минуле. Для правильного осмислення подій мемуаристу необхідно мати певну дистанцію в часі» [2, с. 288].

Орієнтація на часову парадигму у літературних мемуарах спонукає віднаходити ту автономність, що дає змогу перейти до актуалізації інформації, використаної автором. Заслугує на увагу думка І. Савенко, яка розглядає літературні мемуари як особливий літературно-культурний текст сучасної документалістики: «Літературна мемуаристика – це записи письменників про реальні й дійсні події минулого, свідками яких вони були, які можуть втілюватися у різних жанрових формах (щоденник, лист, записна книжка, нотатки, мемуарні романи, есе та повісті тощо)» [10, с. 123].

Під час характеризування тенденції насичення сюжетних ліній у творах літературної мемуаристики впадає в око конфлікт особистості і навколишнього середовища. При цьому не останню роль відіграє психологізм. На це звернула увагу Л. Гінзбург, зауваживши, що «маргінальність мемуаристики, тобто свобода від канонів і правил, надає їй експериментальної сміливості і широти, невимушене й інтимне ставлення до читача, а відкритою й наполегливою присутністю автора література спогадів, автобіографій, сповідей і думок подібна до поезії» [4, с. 137].

Тематичну багатоплановість на фабульному й сюжетному рівнях увиразнює вихід на певне оточення, в якому живе мемуарист. Адже, як зазначає названа авторка, «мемуарист не може творити події і предмети<...>

Події йому даються, і він мусить у них розкрити латентну енергію історичних, філософських, психологічних узагальнень, тим самим перетворюючи їх на знаки цих узагальнень. Він прокладає шлях від факту до його значення. І у факті тоді пробуджується естетичне життя; він стає формою, образом» [3, с. 8].

У зразках мемуаристики оповідь набуває оцінювального відтінку (порівняно з біографікою), який може бути імпліцитним чи експліцитним; суб'єктивність має, на думку О. Скаріної, «не просто інтерпретативний, а тенденційний характер» [11, с. 15]. За її словами, «у мемуарних творах, на відміну від біографічних, автор виступає оповідачем, бо обов'язково є учасником чи самовидцем зображуваного. Отже, увагу зосереджено не тільки на об'єктах оповіді, а й на суб'єкті, тобто оповідачеві (а в автобіографічних творах – лише на оповідачеві)». Дослідниця, виокремлюючи особистісне й документальне в мемуарній і біографічній прозі, поділяє таким чином ознаки мемуарних текстів: а) максимальна увага на суб'єкті оповіді; б) гіпервираження авторського «я»; в) автор – оповідач (головний герой оповіді); г) сповідальний елемент; г) ліричний пафос. Перераховані ознаки певним чином дисциплінують стихію розгортання сюжетної лінії, набуваючи при цьому нової дикції. Йдеться про зорієнтованість на історичну динаміку, що відіграє в мемуарній прозі предметну роль. При цьому не розмиваються стилеві межі, а натомість зберігаються структурованість з огляду на особистість автора, «ретроспективність і пам'ять». Все це належить до кола зацікавлень мемуариста, бо у цьому проступає, як зазначає А. Тартаковський, власний досвід у широкому сенсі слова, що було відомо йому про свою епоху як сучаснику, що він знав про неї з усної традиції й усіх інших джерел взагалі, зрештою, що ним було пережите й передумане. Специфіку мемуарного твору формує категорія пам'яті. Вона є важливим стилетворчим елементом, що допомагає авторові відтворити історичний хід подій, що невід'ємно пов'язаний з авторською особистістю [12]. Сліди історичної пам'яті спричиняють процес впізнавання матеріального чи духовного. Про це висловив цікаву думку Д. Лихачов у «Листах про добре та прекрасне». Один із них має авторську назву «Про пам'ять» [7]. Смилова пам'ять несе спрямування на забезпечення фіксації єдиної ланки між минулим, теперішнім і сучасним життям мемуариста. Мемуарні тексти виявляють, передусім, світогляд автора, оскільки він безпосередньо демонструє шлях відтворення запам'ятованого, звідси – його оцінки зображуваних подій і явищ.

Спогадальне письмо дає змогу розкрити доцентрову модель художнього світосприйняття, а також показати логіку жанрової своєрідності стосовно тематичної мемуаристики.

Література:

1. Гажа Т. Українська літературна мемуаристика другої половини ХХ століття: становлення об'єктного і суб'єктного типів: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.06 «Теорія літератури». Харків, 2006. 19 с.
2. Галич О.А. Вступ до літературознавства: [підручник для студентів вищих навчальних закладів]. Луганськ: вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 288 с.
3. Галич О. Жанрова система документальної літератури. Документалістика на порозі ХХІ століття: проблеми теорії та історії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 18–19 вересня 2003 р. Луганськ: Знання, 2003. 300 с.
4. Гинзбург Л. О психологической прозе. Л.: Сов. писатель, 1971. 463 с.
5. Елизаветина Г. «Последняя грань в области романа»... (Русская мемуаристика как предмет литературоведческого исследования). Вопросы литературы. 1982. № 10. С. 169.
6. Ковалів Ю.І. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Т. 2. К.: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
7. Лихачев Д.С. Письма о добром и прекрасном. Ереван: Изд-во РАУ, 2006. 211 с.
8. Мажара Н. Дефініція мемуарів як метажанру: пам'ять і суб'єктивність. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Огієнка. Філологічні науки. 2011. Вип. 27. С. 208–212.
9. Мережинська Г. «Східноєвропейська» модифікація постмодернізму. Слово і час. 2002. № 4. С. 67–68.
10. Савенко І.Л. Літературні мемуари як особливий літературно-культурний текст сучасної документалістики. Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка. 2011. № 19 (230). С. 121–126.
11. Скаріна О.Ю. Особистісне і документальне в мемуарній і біографічній прозі (на матеріалі української літератури кінця ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06: «Теорія літератури». Тернопіль, 2007. 20 с.
12. Тартаковський А.Г. 1812 год и русская мемуаристика. Опыт источниковедческого изучения. М.: Наука, 1980. 310 с.
13. Федунь М.Р. Публіцистика та мемуари Осипа Назарука. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. 47 с.
14. Blasing M.K. The Art of Life. Studies in American Autobiographical Literature. Texas, 1977. 231 p.
15. Cooley T. Educated Lives: The Rise of Modern Autobiography in America. Ohio, 1976. 190 p.
16. Lejeune P. On Autobiography. Ed. Paul John Eakin. Trans. Katherine Leary. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1989. 320 p.
17. Olney J. Studies in Autobiography. New York, Oxford: Oxford University Press, 1988. 256 p.
18. Stone A.E. Modern American Autobiography: Texts and Transactions. In Paul John Eakin (ed.). American Autobiography: Retrospect and Prospect. Madison: University of Wisconsin Press, 1991. P. 95–122.

Анотація

З. ДУБРАВСЬКА. ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ТЕМАТИЧНОЇ МЕМУАРИСТИКИ

У статті здійснено спробу охарактеризувати жанрову своєрідність тематичної мемуаристики. Проаналізовано праці М. Блейзінга, Т. Гажі, О. Галича, Л. Гінзбург, Г. Єлизаветіної, Т. Кулі, Ф. Лежена, Г. Мережинської, Дж. Олни, О. Скнаріної, А. Стоун, М. Федунь. Зазначено, що мемуаристика стала однією з провідних тенденцій літературного процесу сучасної доби. Кожен з елементів тематичної мемуаристики справляє вплив на її жанрову своєрідність, яка фіксується крізь призму особистісної оцінки.

Ключові слова: мемуаристика, тематична мемуаристика, біографічна проза, мемуарна проза.

Аннотация

З. ДУБРАВСКАЯ. ЖАНРОВОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ТЕМАТИЧЕСКОЙ МЕМУАРИСТИКИ

В статье предпринята попытка охарактеризовать жанровое своеобразие тематической мемуаристики. Проанализированы исследования М. Блейзинга, Т. Гажи, О. Галыча, Л. Гинзбург, Г. Елизаветиной, Т. Кули, Ф. Лежена, Г. Мережинской, Дж. Олни, О. Скнариной, А. Стоун, М. Федунь. Указано, что мемуаристика стала одной из ведущих тенденций литературного процесса современной эпохи. Каждый из элементов тематической мемуаристики производит влияние на её жанровое своеобразие, которое фиксируется сквозь призму личностной оценки.

Ключевые слова: мемуаристика, тематическая мемуаристика, биографическая проза, мемуарная проза.

Summary

Z. DUBRAVSKA. GENRE PECULIARITIES OF THEMATIC MEMOIR

In the article the attempt has been made to characterize genre peculiarities of thematic memoir. The works by M. Blazing, T. Gazha, O. Galych, L. Ginsburg, G. Elizavetina, T. Cooly, F. Lejeune, G. Merezhyńska, J. Olney, O. Sknarina, A. Stone and M. Fedun are analyzed. It is admitted that nowadays memoir became one of the leading tendencies of the literary process. Every element of the thematic memoir influences its genre peculiarities, which are fixed through the prism of individual assessment.

Key words: memoir, thematic memoir, biographical prose, memoir prose.